

Volný čas nemá společenský aspekt?

(K článku J. Dumazediera: Volný čas, Sociologický časopis 3/1966)

Vymezení pojmu „volný čas“ se nejen v naší, ale i ve světové literatuře u jednotlivých autorů liší natolik, že často např. znemožňuje porovnání výsledků empirických výzkumů. To samozřejmě není náhodné. Nacházíme se v situaci, kdy se u nás sociologie volného času teprve konstituuje jako samostatný vědní obor, a proto ani z hlediska základních pojmů nemáme zatím jasno.

O to větší zájem a pozornost na sebe poutají ti autoři, kteří se pokoušejí zmenšit prostor nevyjasněných kategorií.

Jedním z nejpovolanějších je bezesporu přední představitel francouzské sociologie volného času, Joffre Dumazedier.

Ve stati *Volný čas* (Sociologický časopis 3/1966, s. 443–447) vymezuje rozsah a hranice pojmu volného času v moderní civilizaci. Za volný čas označuje každou činnost, mající dvě negativní a dvě pozitivní vlastnosti.

Negativní vlastnosti jsou určeny vztahem k povinnostem, jež ukládá společnost.

1. Volný čas osvobozuje od určitých povinností, jež ukládají společenské organizace. 2. „Volný čas v zásadě nemá žádný zistný cíl jako profesionální práce, žádný utilitární cíl jako povinnosti v domácnosti, žádný ideologický nebo přesvědčovací cíl jako úkoly politické nebo duchovní. Ve volném čase ani hra, ani činnost tělesná, umělecká, intelektuální nebo společenská neslouží žádnému materiálnímu nebo společenskému cíli, i když na nich, jako na všem, leží břímě materiálního a sociálního determinismu“.

Jednou z nejvzácnějších aktivit volného času je dobrovolná, „neprofesionalizovaná“ politická činnost — která záměrně, výslovně a cílevědomě slouží společenským cílům.

Nevidět tuto skutečnost znamená nevidět kvalitativní odlišnost dvou dnešních světů. Společenská angažovanost, která se promítá

v náplni volného času, může být v prožitku subjektu nejen bez materiálních cílů, ale i nejvyšší hodnotou naplňující volný čas.

Pozitivní vlastnosti jsou, jak uvádí J. Dumazedier, určeny vztahem k potřebám osobnosti.

1. Volný čas je hedonistické povahy. Stav uspokojení lze pokládat za cíl sám o sobě. 2. Volný čas uspokojuje osobní požadavky. „Všechny funkce charakterizující volný čas odpovídají — i podle mínění těch, kteří jej prožívají — potřebám jednotlivců oproti povinnostem, které ukládá společnost“. Ani toto vymezení není pro společnost kvalit socialismu akceptabilní. Míra jednoty, stupeň subjektivního ztotožnění se jednotlivce s celospolečenskými potřebami nemůže být vždy absolutní. To ale nic nemění na skutečnosti, že zájmy a potřeby společnosti, společenských skupin a jednotlivců jsou ve svých nejobecnějších rovinách totožné.

Například v souladu se zájmy a potřebami individua, stejně jako celé společnosti, desetitisíce našich lidí navštěvují a absolvuji ve svém volném čase různé formy mimoškolního vzdělávání. Potřeby jednotlivce tu nestojí oproti povinnostem, které ukládá společnost. Naopak — realizují se prostřednictvím rozmanitých možností a stimulů, které naše společnost záměrně vytváří a poskytuje.

Volný čas je hodnotou, ve které se bude zpravidla výraznější než v ostatních sférách lidské činnosti úzce spojovat vztah subjektu a společnosti.

Oprávněný požadavek respektovat volný čas jako autonomní fenomén však nemůže znamenat posuzovat činnosti v této době jen v individuální rovině.

Výhrady zde vyslovené neznamenají, že bychom se neměli zmocňovat rozsáhlého pozitivního poznání, kterého Joffre Dumazedier v oblasti sociologie volného času dosáhl. Náš přístup by však měl současně odhalovat i ideové a společenské rozpory, které tu jsou.

Karel Rychtařík